

Fysioterapeuten nr. 6/2001:

Analyse av et bevegelsessystem i et sosialt perspektiv

Anne Gretland, fysioterapeut, høgskolelærer, Høgskolen i Tromsø Anne.Gretland@hitos.no

Sammendrag

Artikkelen belyser bevegelse som sosial interaksjon. Menneskets sosialiseringssprosess er i stor grad basert på «kunnskap uten begrep» ved at sosial og kulturell kunnskap nedfelles ureflektert i kroppen i form av reaksjonsmønstre og bevegelsesvaner. Kroppsgymnastikk griper inn i sosialiseringssprosesser og er bærer av sosiale verdier og betydninger. Bevegelsessystemet Basal Kroppskjennskap i en gitt kontekst er valgt som analytisk eksempel for utvikling av kunnskap om bevegelse som sosial praksis. Studien er basert på egne erfaringer, der direkte og deltakende observasjon har vært hovedkilder til arbeidets empiriske materiale. Analyser av empirisk materiale viser at praksis systematisk underbygger asymmetriske og serielle relasjoner. Begge former anses lite anerkjennende og nærende for god personlig utvikling, om en legger en dialektisk selvforståelse til grunn. Praksisen må betegnes som disiplinerende. De sosiale verdiene som overføres er harmoni, orden og hierarki; dette innenfor en ramme av gjensidig uavhengighet. **Nøkkelord:** Sosial kropp, nonverbal kommunikasjon, bevegelsesanalyse, basal kroppskjennskap.

Bevegelse brukes både som middel og mål i fysioterapi. Den faglige oppmerksomheten omkring bevegelse har i stor grad vært rettet mot fysiologisk og biomekanisk påvirkning, og i den senere tid gjennom «movement science» – mot læring knyttet til funksjonell, oppgaverrettet bevegelse. Kropp og bevegelse må imidlertid også forstås som sosiale fenomener. Fysioterapi kan tilsvarende ikke bare forstås i et naturvitenskapelig perspektiv, men må forstås også som sosiale praksiser. Innen fysioterapi har vi imidlertid i beskjeden grad utviklet analytiske redskaper for slik forståelse. I dette arbeidet vil jeg gjennom teori, beskrivelse og analyse av en bevegelsespraksis forsøke å utvide kunnskapsgrunnlaget om bevegelse som sosial interaksjon generelt, og om det bevegelsessystemet jeg har valgt som analytisk eksempel, Basal Kroppskjennskap, spesielt.

Den sosiale kroppen

Mennesket kan forstås som en uatskillelig enhet av kroppslige, psykiske og sosiale funksjoner; en biologisk mulighet som virkeliggjøres i en samfunnsmessig sammenheng (1-3). Sosialiseringssprosessen er i stor grad basert på «kunnskap uten begrep», ved at sosial og kulturell kunnskap læres og videreføres ureflektert blant annet i form av kroppslige reaksjonsmønstre (4). Sosial forming av kroppen skjer både på et spesifikt individuelt og et generelt nivå. Spesielt ved at kroppen er grunnlaget for min erfaring av meg selv og verden (5). Livssituasjon og -historie nedfeller seg i kroppen og kommer fysisk til uttrykk (4-6). Generelt ved at det skjer en påvirkning betinget av sosial identitet, klasse og kulturell tilhørighet (4). Bourdieu (4) hevder at den sosiale orden er primær, og at den reproducerer individuelle kroppar som den er fortrolig med. Å forstå det sosiale spillet er en sosial nødvendighet, som blir til «natur» ved at den enkelte ureflektert tilpasser bevegelsesmønstre og andre kroppslige reaksjonsformer. Måten en fører kroppen på, beveger seg, viser seg for andre og tar plass i det fysiske rommet, er en praktisk måte å erfare og uttrykke den følelsen en har av egen sosial verdi. «Det fysiske rommet» betyr her ikke bare det fysiske rommet, men viser også til et sosiokulturelt felt med symbolske toner – et «stemt» rom. Alt vi opplever som sosiale vesener, det vil si alt vi utsettes for av ikke-fysisk natur, nedfeller seg i kroppen og uttrykker seg fysisk (4-6).

Bevegelse som sosial praksis

Kroppsgymnastikk er i følge Bourdieu (4) overlesset med verdier og sosiale betydninger. Når vi systematisk påvirker kroppen over lang tid i et gitt bevegelsessystem tilstreber vi en aktiv forming av kroppen – eller med Foucaults begrep – en instrumentell kodifisering av kroppen (7). Innsikten om at gymnastiske øvelser har rekkevidde ut over «å styrke kroppen», er ikke ny. For eksempel brukte Sokrates (470-399 fKr) minst en time hver dag til gymnastiske øvelser (8). Han mente dette var gunstig for helse, skjønnhet, styrke og evne til å løse intellektuelle oppgaver. Men viktigere enn dette: Gjennom regelmessig gymnastikk lærte en moderasjon, som ble sett som et tegn på intelligens og grunnleggende moralsk fasthet – viktige egenskaper for samfunnsborgere. Kroppsøvelser sto sentralt i denne selvdisiplinerende kulturen, der moralen delvis ble kroppsliggjort gjennom systematisk kroppsforming. Gymnastikken hadde som eksplisitt formål å regulere livet mellom

samfunnsborgerne og stabilisere samfunnet, og slik tjene sosiale og politiske funksjoner (9). Scheper-Hughes og Lock (10) henviser til Foucault (7,9) og hevder at kroppen er under streng kontroll og disiplin i alle samfunn, ved at den er gjenstand for tvang, påbud og plikter. Samfunnets sosiale stabilitet avhenger av dets evne til å regulere, overvåke og kontrollere befolkningsgrupper og individer med hensyn til reproduksjon og seksualitet, arbeid og fritid, sykdom og andre former for menneskelig variasjon og avvik. Dette forutsetter hva de kaller en «kroppspolitikk». Som eksempel fra Østen nevner de at det er et taoistisk mål å bevare harmoniske relasjoner mellom individet, familien, fellesskapet og samfunnet. Den sunne kroppen skal skapes etter samme mønster som den sunne staten: det legges vekt på orden, harmoni, balanse og hierarki innenfor konteksten av gjensidig uavhengighet (10). T'ai chi er et bevegelsessystem som har gamle røtter innenfor taoistisk tradisjon, og det er nærliggende å se dette bevegelsessystemet som et kroppspolitisk virkemiddel i sammenheng med de definerte målene.

Kroppen kan gjenvinne liv og muligheter gjennom bevegelse, men behandlerens påvirkning kan også føre til tilpasning og tilstivning (11,12). I et slikt spenn av muligheter blir det viktig å utvikle kunnskap om hva slags funksjon behandlingen har. Vi må undersøke hva slags sosiale betydninger og verdier som overføres, hvordan det gjøres, og hvordan systematisk kroppslig påvirkning kan bidra til å utvikle oss som politiske (i) og sosiale personer. Dette kan gi kunnskap om hvilke funksjoner fysioterapeuter tjener på individ- og samfunnsnivå når vi gjennom bruk av strukturerte bevegelsessystemer søker å påvirke andre. I dagens fysioterapi bruker vi en rekke bevegelsessystemer (ii) for å behandle og forebygge sykdom. Eksempler på dette er Mensendieck-gymnastikk, medisinsk treningsterapi, Veronica Sherbourne's bevegelsessystem, Basal Kroppskjennskap og Feldenkrais-øvelser. Disse bevegelsessystemene er ulike i mange henseende. Det er allikevel likhetstrekk, ved at alle systemene har sine stabile særpreg knyttet til teoretisk forståelse hos utøverne, instruksjonsformer og -innhold, og kroppsbevegelser. Teoriene som er knyttet til de ulike bevegelsessystemene er i stor grad preget av opphavspersonenes menneskesyn, sykdomsforståelse og intensjoner. Det vil imidlertid alltid være sider ved en praksis som er uartikulert og ureflektert hos utøveren. Det kan også være motsetninger mellom det som uttrykkes med ord og det som formidles ikke-verbalt. Derfor kan vi ikke nøye oss med å studere utøverens mål, planer og bevisste intensjoner, men må gjøre en grundigere analyse av hva som kommuniseres implisitt i praksis (4,13,14).

Teoretisk perspektiv på kommunikasjon/interaksjon

Watzlawick med flere (15) har foreslått noen analytiske grunnsetninger for kommunikasjon, der målet er å få fram et relasjonelt perspektiv. De påpeker at det alltid kommuniseres når flere enn en person er tilstede. Aktivitet eller inaktivitet, ord eller taushet – all adferd i mellommenneskelige situasjoner har budskap. Godtar vi dette, har vi ikke lengre å gjøre med en ensidig og entydig informasjonsenhet, men heller med en flytende, mangefasettert mengde av budskap – verbale, tonale, posturale og så videre – som gir mening til alt det andre. Spørsmålet blir ikke om det foregår kommunikasjon, men hvordan kommunikasjon foregår, og hva som kommuniseres. I denne artikkelen brukes ordene kommunikasjon og interaksjon synonymt.

Enhver kommunikasjonssekvens har et innholds- og et rolle- eller relasjonsaspekt (iii). Det første viser til saksforhold, det andre til hvem partene er for hverandre. Innholds- og rolle-/relasjonsaspektet er analytiske begreper som kan hjelpe oss til å forstå hva som skjer når mennesker møtes. Hva slags forhold det er mellom partene avhenger blant annet av punktuering av kommunikasjonssekvenser de har seg imellom. Begrepet punktuering omhandler avbrudd, spørrende utsagn og liknende – og markeringer som gir mening og organiserer kommunikasjonssekvensene. Mennesker kommuniserer både verbalt og ikke-verbalt. Begge former finnes side om side (15). Verbal kommunikasjon kjennetegnes blant annet ved at den er avbrutt og bevisst styrt, til forskjell fra ikke-verbale kommunikasjon: I ethvert direkte møte mellom mennesker foregår det en vedvarende utveksling av budskap gjennom kroppen. Denne kommunikasjon skjer hovedsaklig ubevisst, både for sender og mottaker (16). Innholdsaspektet overføres hovedsaklig verbalt, mens de relasjonelle aspektene fortrinnsvis er ikke-verbale av natur. Når det relasjonelle aspektet er den sentrale dimensjonen ved kommunikasjonen, kan det verbale språket være nesten meningsløst. All kommunikasjon er enten symmetrisk eller asymmetrisk (komplementær), avhengig av om den er basert på likhet eller ulikhet mellom partene. Symmetrisk kommunikasjon kjennetegnes ved at forskjellen mellom partene er minimal. Komplementær kommunikasjon innebærer at det er forskjeller mellom dem. Den ene parten er ovenpå – for eksempel som den hjelpende, givende, kompetente. Den andre er underlegen – for eksempel som den trengende, mottakende, inkompetente. En part kan påtvinge et komplementært forhold på en annen, men denne må avfinne seg med situasjonen for at en komplementær relasjon skal opprettholdes (15).

En sosial organisasjon gir også kommunikative rammer. I helsevesenet er det i utgangspunktet et asymmetrisk forhold mellom pasient og behandler: Den ene har et problem og søker hjelp, den andre har en kompetanse som etterspørres. Kompetansen anerkjennes av samfunnet gjennom autorisasjon og økonomisk godtgjøring. Dette gir fagpersonen en spesiell maktposisjon som blant annet betyr muligheter til å kontrollere møter med pasienter (16,iv). I tillegg til denne institusjonelt baserte asymmetri som eksisterer mellom pasient og fagperson, foregår

kommunikasjonen i bestemte rom og i bestemte organisatoriske sammenhenger, som også legger føringer på samhandlingen.

Anerkjennelsesbegrepet kan brukes for å få fram kvalitative skiller mellom ulike typer interaksjoner (17,18). Schibbye (17) viser til en rekke væremåter som inngår i begrepet: empati, forståelse, akseptering, toleranse, lytting, bekreftelse, interesse. Anerkjennelse er en forutsetning for avgrensning, og dermed for utvikling av autonomi. Schibbye framhever at anerkjennelse forutsetter menneskelig likeverd (17) og eksemplifiserer dette ved at partene til tross for ulikheter knyttet til utdanning eller funksjon i en situasjon, har lik rett til å være ekspert på sin egen opplevelse. Dersom terapeuten definerer pasienten, er «bedre» enn pasienten, får klienten en tingliggjort bevissthet om seg selv tilbake, ikke en anerkjennende bevissthet. Schibbye (17) hevder at anerkjennelse er nødvendig for overskridende forandring.

Problemstilling

Som analytisk eksempel har jeg valgt bevegelsessystemet Basal Kroppskjennskap, BK. Systemet har i løpet av 15 år fått status som en av to hovedmetoder innenfor psykiatrisk og psykosomatisk fysioterapi, via NFFs kurssystem og offentlig videreutdanning i psykiatrisk og psykosomatisk fysioterapi. Dette innbyr til en kritisk og undersøkende tilnærming til hva dette bevegelsessystemet representerer. Problemstillingen for dette arbeidet er: Hva slags utvikling av deltakere som sosiale aktører (v) kan finne sted innenfor de rammer BK gir? Denne hovedproblemstilling skal besvares gjennom følgende underspørsmål: Hvordan kan deltakere tre frem og kommunisere med andre i BK? Hvordan tilskrives og utformes deltakernes roller (vi) i BK?

Arbeidets forløp og metode

Som student ved studiet i psykosomatisk og psykiatrisk fysioterapi har jeg deltatt i omlag 80 timer obligatorisk praksis i BK, fordelt over cirka halvannet år. Undervisningen ble avsluttet med eksamen. Etter et halvt års tid begynte jeg å erkjenne at praksis i store trekk bestod av «de samme øvelsene» gjentatt fra time til time. Min forventning om utvikling og endring av timene ble ikke innfridd. De «samme øvelsene» refererer her til at øvelsene ser like ut med hensyn til instruksjon og kroppsbevegelser i grove trekk. Mange hevder at øvelsene allikevel ikke er «de samme» fra gang til gang: Utvikling og endring knyttes til «forfinelse» av bevegelseskvalitet og opplevelse ved gjentakelser.

Gjennom praksis fikk jeg innsikter jeg ikke hadde fått gjennom å lese om systemet eller å høre det omtalt. Dette førte til tanken om at praksis inneholdt sider som var viktige å beskrive for å utvikle kunnskap om systemet. Jeg arbeidet systematisk med beskrivelser gjennom et år, der jeg brukte forskjellige metodiske innfallsvinkler. Data ble innhentet gjennom disse tilnærmingene:

Deltakende observasjon: Jeg deltok i BK-gruppe i løpet av studiet. Dette var læringssituasjoner der studentene skulle lære ved deltakende observasjon. Min rolle var derfor åpen og ensartet med de andre studentene. Jeg gjorde notater etter timene og tilstrebet å bruke et språk med lavest mulig abstraksjonsnivå for å gi mulighet for erfaringsnær gjenkjenning (19). For å redusere betydningen av egen forforståelse og «blinde flekker», og sikre intersubjektivitet på erfaringsnært nivå, la jeg fram utkast til beskrivelser to ganger for de samme fem medstudenter i gruppe. Gruppen var opprettet og sammensatt av studieledelsen som ledd i forberedelser til å skrive avsluttende oppgave ved studiet. Gruppedeltakerne kommenterte forslagene ut fra egne erfaringer fra de samme timene (vii). Data fra deltakende observasjon er merket «egne erfaringer».

Direkte observasjon: Jeg noterte verbal instruksjon av BK-gruppa i to timer med åtte måneders intervall fra en posisjon på sidelinjen. Min posisjon var her avvikende fra de andre studentene, i og med at disse deltok i bevegelsesgruppa. Notatene er ordrette referater av verbalinstruksjon under BK-øvelsene. Jeg noterte også deltakeres handlinger som var spesielle for situasjonen, og derved fanget min oppmerksomhet. Data fra direkte observasjon er rykket inn i teksten og merket med «egne notater».

Introspeksjon: Jeg har beskrevet noen av mine egne tanker og følelser under deltakelse i BK-grupper. Nedtegnelsene ble gjort mellom timene. I framstillingen er data fra introspeksjon merket «egne erfaringer».

Jeg leste mye under hele arbeidet for å finne teori som kunne belyse mine erfaringer. Dette virket igjen tilbake på hva som var interessant å beskrive. Utforming av beskrivelser, etablering av teoretisk perspektiv og problemstilling har dermed vært en dialektisk prosess. Ved å tydeliggjøre arbeidets teoretiske perspektiver gis det mulighet for intersubjektivitet på teoretisk nivå. For å få fram det karakteristiske og vedvarende for BK som bevegelsessystem har jeg brukt det Eneroth (20) kaller vesensmodell for datasammenfatning. Det handler ikke om å finne identiske data hos alle undersøkte hendelser, det er tilstrekkelig at alle tilfeller har aspekter av denne kvaliteten. Materialet er framstilt i temaer knyttet til den kommunikasjonsforståelsen jeg har redegjort for innledningsvis.

Så langt som mulig har jeg også søkt å kontekstualisere mine data til BK-tradisjonen gjennom skriftlige kilder som gir beskrivelser og retningslinjer for utførelse av BK og praksisbaserte rapporter.

Beskrivelse av BK i gruppepraksis

Organisering. Gruppeleder gir innledningsvis deltakerne beskjed om å finne seg en plass i rommet hvor de kan ligge og arbeide uforstyrret av andre. Gruppedeltakerne legger seg på ryggen på gulvet med føttene mot gruppeleder, mens gruppeleder blir stående, vendt mot gruppa. Også under stående øvelser er deltakerne vendt mot gruppeleder, som står alene foran, vendt mot deltakerne. Gruppelederen bestemmer hvilke øvelser som skal gjøres, hvordan de skal gjøres, og sier hva utøveren skal feste oppmerksomheten på under øvelsene. Liggende øvelser instrueres verbalt, mens stående øvelser instrueres både verbalt og ved «følg-meg» metoden. Gruppeleder beveger seg av og til rundt i rommet og korrigerer enkelt deltakere ved å styre dem med hendene eller kommentere deres utførelse av øvelsene verbalt. Under arbeidet med øvelsene forventes det at gruppedeltakerne forholder seg tause. Gruppeleder er den eneste som snakker. Men hun lar det være stille innimellom. Det skjer unntak ved at bevegelsene i enkelte øvelser kombineres med en lyd (egne erfaringer).

Gjertrud Roxendal er fysioterapeut og grunnlegger av BK. Roxendal bygger i store trekk på Jaques Dropsy arbeidsteoretisk og praktisk. Blant annet er øvelsene som inngår i BK brukt av Dropsy som innledende øvelser til T'ai Chi (21). Roxendal (21) sier at «sjukgymnasten föreslår övningar och vägleder patientens arbete, både i fysisk og mental mening. Med det menar jag att sjukgymnasten säger hvilken övning man ska göra, hur den går till och vilken inriktning man kan ha för sina tankar under övandet» (21s114). Vi ser at når Roxendal sier foreslå, så mener hun bestemme. Når hun sier veilede, så mener hun å si hvordan det skal gjøres. Med hennes presisering er det samsvar mellom min erfaring av og Roxendals retningslinjer for gruppeleders funksjon.

Øvelsene. Øvelsene som inngår i BK er formbestemte og enkle. De gjøres ut fra liggende, sittende og stående utgangsstilling. Med unntak av gangøvelser foregår alle øvelser på stedet, innenfor et imaginært lukket rom. Ved gangøvelse går deltakerne etter hverandre i sirkel, for det meste framover, men også noe baklengs. Øvelsene utføres for det meste synkront mellom deltakere og gruppeleder. Unntak fra dette er «den automatiske hvilepusten» og «bølgen med m-lyd» hvor en oppfordres til å finne sin egen takt. Disse lydene blir meget konforme, selv når gruppeleder oppfordrer deltakerne til å finne eget tempo og egen tone (egne erfaringer).

Roxendal (21s76og77) sier at «övningarna utgår från en absolut enkelhet ... ..man arbetar med elementære motoriska funktioner (viii), andning, den stående hållningen och gåendet». Praksis må etter dette sies å være i tråd med Roxendals instruksjon. Konformitet i bevegelser må også sies å være tilsiktet når Roxendal sier at man legger til grunn «de gemensamma dragen hos alla människor, alla har likadana kroppsliga beståndsdelar och samma fysiologiska processer. Grundat på dessa gemensamma drag finns det ett mest ekonomiskt och effektivt sätt att använda kroppen i vardagslivet» (21s76). Det hevdes at øvelsene er hverdagslige bevegelser som er felles for alle mennesker (21,27,28). Dette er dekkende i den forstand at de fleste går, sitter og ligger i hverdagen. Men det som skiller BK-øvelser fra hverdagens bevegelser, er mønstrene av gjentakelse og stilisering, og at både bevegelser og oppmerksomheten styres av instruksjon. Enkelhet og konformitet i lyduttrykk ser ut til å være tilsiktet: Roxendal framhever at lydene er anonyme, og derfor lette å uttrykke (21).

I øvelsen «den automatiske hvilepusten» skal pusten «flyte fritt». Gruppeleder snakker lavmælt og vennlig av og til mens vi ligger der. «Kjenn på bevegelsen under fingertuppene ... tillat bølgen i sentrum... vær tilstede i bølgen». I strekkeøvelser nevnes ikke pusten. Underveis i disse gjesper og sukker gruppeleder høylydt. Endel av strekkesøvelsene instrueres fortere og fortere. Mange i gruppa gir opp å følge med, mange gjesper. I en strekkeøvelse lukker en hendene lett. Instruktør veileder direkte om hvordan pusten skal følge endel av øvelsene som når «vi legger på m-lyd for å tydeliggjøre sammenheng med pusten...pust og bevegelse smelter ihop til en egen erfaring» (egne erfaringer/notater).

Roxendal (21) sier at pusteøvelsene i BK er mer innrettet på å stimulere den opprinnelige, effektive pustefunksjonen, enn å løse opp blokkeringer: En vil unngå ukontrollerte følelsesutbrudd, spesielt i form av aggressivitet. Ser vi på praksisbeskrivelsen her, kan vi gjenkjenne flere teknikker for å påvirke respirasjonen (22-24,ix): Strekkebevegelser virker vanligvis respirasjonsfrigjørende. Her begrenses virkningen av taktøkning, og at en lukker hendene. Taktil stimulering av epigastriet, dirigering av oppmerksomhet gjennom verbalinstruksjon, høylydt gjesp og sukk fra lederen og bruk av lyd som krever aktiv ekspirasjon, er kjent som respirasjonsdirigerende teknikker. Dette, sammen med «følg-meg» metoden for instruksjon – der lederen angir «den riktige måten» å bevege seg på, gir en konformitet i bevegelsene både med hensyn til «ytre kroppsbewegelse» og pust. Ved direkte påvirkning av pusten oppnår vi ofte en kontrollert og ufri pustemåte. I den psykomotoriske fysioterapitradisjon tenker en at pust og følelser er uløselig knyttet til hverandre, og at en kontrollert pust henger sammen med kontroll av følelser. Følger en denne tankegangen, ser en at det er

sammenheng mellom målet om å unngå ukontrollert aktivering av følelser, og at en i praksis begrenser mobilisering av respirasjonen.

Verbalt språk. Den verbale instruksjonen kan innholdsmessig sees som to hovedkategorier: bevegelsesinstruksjon og oppmerksomhetsførende utsagn.

Bevegelse instrueres ved beskrivelser knyttet til kroppsdelers stilling og forflytning av kroppens tyngde, bevegelsesaksler og bevegelsessentrum. Noen eksempler kan illustrere dette: (Vi) «hever og senker på sentrum uten å bøye av...det er en linje som går helt opp og ned... vi skal ha litt bredere benføring, vi sitter ned i salen, er i vår midtakse... samle beina, sett venstre fot fram, synk litt ned i salen, bolen er mellom åpne bein... følg den vertikale akselen... stabiliteten som flyter opp og ned... vi stopper, tar horisontal retning, krysser tidligere akse så vi får et sentralt punkt i midten» (egne erfaringer/notater).

Roxendal eksemplifiserer instruksjonen ved å beskrive hvordan øvelsen tåhevninger skal instrueres: «Den övande instrueras att höja och sänka kroppens tyngd utmed mittlinjen» (21s81). Språkbruken ser ut til å ha fellestrekk med Roxendals instruksjon. I den verbale konteksten som bevegelsesinstruksjon inngår i, er dette en språkbruk som gir assosiasjoner til kroppen som et mekanisk fenomen.

Oppmerksomhetsledende utsagn kan igjen fordeles i to underkategorier. Dels er det uttrykk som formidler en livsholdning:

«du skal erfare bevegelsen uten å bryte inn... jo mindre vi anstrenger oss, jo mer kan vi være tilstede i den indre delen av oss selv... la friheten komme fram... det er disse frie, spontane strekninger som er livets vitalitet... gi deg god tid til å fylles... when nothing is done, nothing is left undone... gjentakelse gir mer stimulans» er utsagn som ofte forekommer (egne erfaringer/notater).

Jeg forstår slike utsagn som uttrykk for en passiv holdning overfor den ytre verden, og en forståelse av at livets vitalitet og frihet er noe vi finner inne i oss selv. En annen kategori er bilder som knyttes til opplevelse av kroppen.

Eksempler på slike bilder er ofte hentet fra tingenes verden: gummistrikk, utenbordmotor, dusj, gummiball, ballong, et kar som fylles (egne notater), eller fra naturens verden: bølge, en sky på himmelen (egne erfaringer).

Et fellestrekk ved den billedlige ordbruken ser ut til å være at kroppen ensidig forbindes med den materielle verden.

Gruppeleder avbryter selv sin verbalinstruksjon og lar det være stille iblant. Deltakerne oppfordres til å lytte inn i seg selv. Det er ingen spørrende utsagn som inviterer deltakerne til å gjøre noe annet enn det de blir fortalt. Om deltakerne bryter tausheten, møter gruppeleder dette med taushet eller verbale svar som i disse eksemplene: Mens gruppelederen er taus i en overgang fra liggende til stående øvelser, tar en deltaker ordet og spør: «Kan vi ikke ha sånn stille refleksjon på gulvet?». Alle deltakere fniser, kanskje i litt spent forventning. Gruppeleder svarer «nei, du får vente til neste uke». Alle reiser seg etterhvert og blir stille, og gruppeleder fortsetter «Åkei, vi trækker inn vinkel...». Andre ganger ble spørsmål besvart med at «nå skal vi bare være i opplevelsen, så snakker vi om det etterpå» (egne erfaringer/notater).

Det stemte rommet. Bevegelsessekvenser i BK er stille. Bevegelsene har et flytende preg uten brå kast, harde møter med gulvet eller noe annet som kan lage støy. For det meste høres bare gruppeleders vennlige, lavmælte stemme, i perioder er det helt stille. Deltakerne inviteres til å lage mmmm-, aaaa- og åååå-lyder under en øvelse, og si «ho!» under en annen øvelse. Det er ingen samhandling som inviterer til løssluppenhet. I liggende stilling lukker en øynene eller ser i taket mens en hører instruktøren. I stående stilling ser en ryggen til dem som står foran, og instruktøren foran som står vendt mot gruppa og ser alle. Alle har klær på. Jeg får samme følelsen som i en kirke: Det passer ikke å si noe høyt, en må tilpasse seg omgivelser hvor stillheten og seremonimesteren setter rammene. Under øvelsen er det liksom ikke et alminnelig rom lengre; jeg opplever ingen rett til å snakke eller finne på noe annet enn det instruktøren ber meg om: Rommet er instruktørens. Det eneste jeg kan gjøre er å følge instruktøren, eller forlate rommet. Dette sies også i instruksjonen (egne erfaringer).

Stillhet i rommet er i tråd med intensjonene: Øvelsene skal utføres i stillhet, med innadventd oppmerksomhet (21,25).

Gjentakelser som gir strukturer. Praksis i BK består av gjentakelser av de samme øvelsene fra gang til gang. «Repetisjon er all lærings mor... øvelsene er gode hvis du gjør dem» og «gjentakelse gir mer stimulans» er utsagn som har vært brukt gjentatte ganger i instruksjonen i vår gruppepraksis. Selv om den verbale

instruksjonen ikke er identisk fra gang til gang og mellom ulike gruppeledere, er det stabile trekk ved språkvalget. Også organiseringen er stabil; det er ingen variasjon i noe som organiserer gruppa fra gang til gang. Vi ble oppfordret til også å gjøre øvelsene på egenhånd (egne erfaringer/notater).

Betydningen av gjentakelser påpekes av BKs opphavspersoner, som sier at en bare kan forstå hva BK kan gi ved å gjøre øvelsene regelmessig over lengre tid (21,25). Det ser ut til at gjentakelser av de samme øvelsene i gruppe eller individuelt er et sentralt prinsipp i bevegelsessystemet, og gir bevegelsessystemet stabile, strukturelle kjennetegn.

Samtalemuligheter. Det er vanlig å ha en samtaledel etter bevegelsessekvensene, slik at to tredjedeler av tiden brukes til bevegelse, en tredjedel til samtale (26,27).

I vår praksis var det noen ganger samtale etterpå, andre ganger ikke. Gruppeleder avgrensner hva som er relevant å snakke om ved å henvise til «her-og-nå»-opplevelser, bestemt som hva vi har opplevd når vi har gjort øvelsene. Vedkommende leder signaliserte meget sterkt signaliserte hva som var «greit å si» og hva som ikke var det. Utsagn som «jeg kjenner at dette er bra for meg» og «jeg kjenner at jeg blir mer avslappet» nikkede leder imøtekommende til, mens mishagsytringer ble fulgt av at gruppeleder ba positive deltakere om å si noe, eller med utsagn som at «du har ikke vært lenge nok i øvelsene til å forstå hva de kan gi» eller «du har motstand mot å gi deg inn i noe nytt» (egne erfaringer).

De to sistnevnte formene er også beskrevet av Solheim (26,x). Hun skriver også at deltakerne sier lite etter endt seanse på fem kvarter; det mest vanlige er at deltakerne ikke har noe å si (26).

Analyse av roller og relasjoner i BK

Hvordan kommuniseres roller og relasjoner i praksis? Hvordan forvaltes den i utgangspunktet asymmetriske relasjonen mellom gruppeleder og deltakerne, og hva kommuniseres mellom deltakerne?

Relasjonsaspektet i verbal kommunikasjon. Lederen sier hva som skal gjøres og prøver å styre deltakernes oppmerksomhet ved sin språkbruk. Dette avtegner en asymmetrisk relasjon. Leder har «enerett» på å snakke under bevegelsessekvensene. Det er ingen spørrende utsagn som åpner for annen respons fra gruppedeltakerne enn at de gjør som de blir fortalt. Selv om gruppeleder lar det være stille iblant, skaper ikke dette rom for at deltakerne kan ta ordet, ettersom det legges føringer på stillheten ved oppfordringer om at du skal «lytte inn i deg selv». Når gruppeleder møter utsagn fra deltakere med at «du har motstand..», forstår jeg dette som psykologisk definering av deltakeren. Utsagn som at «du har ikke vært lenge nok i øvelsene til at du forstår hva de kan gi» kan forstås som kompetansedefinering. Begge former preges av lite anerkjennelse av deltakerne. Gruppeleder tilskriver seg ved dette rollen som den kompetente som må forklare den andre; igjen en underbygging av asymmetrisk rollefordeling. Når leder ubegrunnet avviser deltakere, formidler den verbale kommunikasjonen ikke noe innhold. Men budskapet er like fullt en definering av asymmetriske roller. Taushet som reaksjon på deltakernes verbale innspill kan forstås som en måte å «tie i hjel» deres utadvendte oppmerksomhet, ettersom øvelsene er ment å foregå i stillhet. En følge av dette er at deltakerne ikke blir bekreftet.

Utstrakt bruk av mekaniske og materielle metaforer knyttet til kroppen kan bidra til en tingliggjort kroppserfaring. Slik språkbruk kan bidra til å utydeliggjøre forskjellen mellom mennesker og den materielle verden, og dermed også de viktigste særtrekk ved menneskelige relasjoner.

Relasjonsaspektet i ikke-verbal kommunikasjon. Som nevnt har alle sine egne klær på. Dette innebærer at en bevarer en fritt valgt selvpresentasjon, bidrar til å likestille leder og deltakere og å tydeliggjøre deltakerne overfor hverandre som individer. Lederens posisjon foran gruppen innebærer at vedkommende ser alle deltakere og får muligheter til å kunne kontrollere og korrigere. Leder lar seg bli sett for å kunne vise deltakerne «den riktige» måten å bevege seg på. I mange timer sies det at det ikke er noe som er riktig eller galt, men at «du skal finne din egen vei». Dette står i strid med en formidlingsmåte der gruppeleder viser med egen kropp hva og hvordan deltakerne skal gjøre. Gruppeleder framstår som eksperten som kan bevegelsen, som gruppedeltakerne skal etterlikne. Dette formidler en asymmetrisk relasjon mellom gruppeleder og deltakerne. Forskjellen i roller maksimeres ved at deltakerne ikke gis rom for å komme med forslag eller personlige utforminger. I så fall blir de veiledet verbalt eller styrt manuelt inn i det gruppeleder anser som mer hensiktsmessige bevegelsesmønstre. Implisitt i dette ligger at deltakerens bevegelser og initiativ er uinteressante, og at behandleren vet bedre enn pasienten hvordan han bør bevege seg og hva som er riktig for ham. Ved dette tilskriver leder seg selv rollen som den kompetente og hjelpende, mens pasienten får rollen som inkompetent og hjelpetrengende.

Kommunikasjonen mellom deltakerne består i at en ikke snakker, ikke ser hverandre i øynene, ikke berører hverandre – unntak fra dette er en parøvelse, og at alle følger leders instruksjoner. Sartre brukte begrepet serie om kollektiv uten fellesskap. Enhver deltaker er lik den andre og alle kan skiftes ut uten at systemet endres.

Deltakerne utgjør intet handlingsfellesskap, men bestemmes nettopp ved sin gjensidige atskilthet. Systemets struktur kan sammenliknes med trafikkregler: Gjennom anviste bevegelser skal hver enkelt, uavhengig og uforstyrret av de andre, nå fram til sitt bestemmelsessted som i BK er «indre enhet». Interaksjonen går ut på å unngå hverandre, ikke være i veien for hverandre – interaksjon i en seriell relasjon er en ikke-interaksjon, og relasjonen trues med å forsvinne (3,28). Lederen bestemmer hvilke lyder som er tillatt og deltakerne avfinner seg med lederens rett til å begrense deres lyduttrykk, uten at lydene gir innholdsmessig mening. Dette underbygger en asymmetrisk relasjon mellom leder og deltakere. Deltakerne anonymiseres overfor hverandre også i lyduttrykk.

Erkjennelsesmuligheter i BK. Jeg har vist at strukturene i BK i hovedsak gir serielle relasjoner mellom deltakerne og en gjennomført asymmetrisk relasjon mellom gruppeleder og deltakerne. Unntaket er en parøvelse – men også her opptrer deltakerne innenfor nøyaktig anviste bevegelser. Deltakere og leder viser ingen interesse for hverandre som personer. Systemet tillegges en overordnet funksjon i å regulere interaksjonen. Dette kan ikke betegnes som anerkjennende sett fra deltakernes side (xi), jamfør Schibbyes anerkjennelsesbegrep (17). Hva slags følger kan det få for deltakernes erkjennelse?

I situasjoner hvor en blir behersket av andre, kan en både objektivt bli og føle seg som dum, klossete og forvirret (28). Anerkjennende relasjoner gir grunnlag for utvikling av selvrespekt, selvtillit og autonomi (17), mens ikke-ankjennende eller underkjennende relasjoner skaper grunnlag for dumhet, feighet (17), passivitet og selvdestruksjon (28). At deltakere i BK-grupper kan oppleve noe av dette, er dokumentert av andre. Solheim skriver at «...deltakerne følte at jeg hele tiden så alt det gale de gjorde, og at redselen for å dumme seg ut og ønske om å tilfredsstille meg, overskygget opplevelsen av hva de gjorde» (26s17,xii). Samtlige pasienter i en annen BK-gruppe anga at de følte seg mer usikre og mindre tilfredse etter behandlingen enn før (29, xiii). Hva slags følger kan det få når en stadig tilstreber en innadvendt oppmerksomhet mot «den virkelige individualiteten»? Enhver er hva han eller hun er ved de andre; mennesket er grunnleggende sosialt. Dette innebærer at selvet ikke bare påvirkes, men blir til, virkeliggjøres og utfoldes ved samkvemmet med de andre. Legger man en slik dialektisk selvforståelse til grunn, blir en stadig innadvendt søken etter den personlige kjernen et fåfengt prosjekt og dømt til å mislykkes (3). Sartre (xiv) hevdet at vårt sosiale jeg mister sitt emne og blir kraftløst, virrende og hjelpeløst når vi avsondres fra den sosiale verden. All menneskelig virksomhet trenger et formål eller objekt som overskrider den aktuelle situasjonen (28,xv). Når personer systematisk avkreves bestemte bevegelser, en bestemt kroppsstilling, oppmerksomhet og tankevirksomhet utvikles fremmedgjøring (xvi) Forsteining og avmakt blir resultatet når tanke, kropp og tid blir ytrestyrt. Sartre kalte dette en manipulering som til slutt umuliggjør situasjonsoverskridende handling (28).

I BK behandles kroppen ut fra en forestilling om hva som er det mest økonomiske, effektive og naturlige bevegelsesmønsteret (21). Innøving av stiliserte bevegelsesmåter medfører at det kan se ut som om målet er kodifisering og at dette gjøres til en gullstandard for bevegelse, uavhengig av kroppens levde erfaring. En anerkjennende holdning til en annen må imidlertid innebære å vise interesse, forståelse og akseptering for hvordan kroppen er preget av levde erfaring, og hva den uttrykker. Når behandleren derimot definerer hva som er best for pasienten, kan det bidra til at klienten utvikler en tingliggjort bevissthet om seg selv/kroppen (17). Utvikling av et stilisert og konformt bevegelsesmønster kan bidra til å undergrave personens/kroppens mulighet til å erfare og forstå seg selv og dermed til situasjonsoverskridende handling. Hansen og Flodgren (27) illustrerer etter min forståelse en slik utvikling. De hevder at symptomlindring ikke er det mest framtrepende resultatet hos pasienter som er behandlet med BK, men at de får en større avstand til symptomene. «Denna förmåga att skapa distans till svårigheter generaliseras sedan ut till andra situationer i livet och patienten kan uppleva mindre måsten» (27s30). I stedet for forståelse og mening, skapes avstand til det som er vanskelig. I stedet for handling som kan endre vanskelige situasjoner, utvikles mindre behov for å handle. Behandling kan slik bidra til tilpasning og tilstivning.

Disiplinering. Jeg har vist at strukturelle trekk ved BK systematisk skaper vedvarende asymmetriske og serielle roller. Kan det så forsvares å kalle systemet for disiplinierende? Foucault (7) hevder at disiplinering av kroppen skjer ved fire store metoder. Det lages tablåer, det påbys detaljerte manøvrer, det innføres øvelser og eksersiser, og endelig arrangeres det «taktiske» øvelser som kombinerer krefter. Kan vi finne slike metoder i BK? «Det stemte rommet» kan sees som BKs tablå; her legger konteksten føringer på opplevelser og adferd. BK består av detaljerte manøvrer, ved at det gis retningslinjer for hvordan du skal bevege deg, hvordan du skal oppleve dette og for gjentakelser av dette. Men hva så med taktiske øvelser som kombinerer krefter? Deltakerne samles i en innadvendt virksomhet, der en aktivt tilstreber å legge alt annet fra seg. Slik jeg forstår Foucaults begrep om og metoder for kroppslig disiplinering, mener jeg at BK er et disiplinierende bevegelsessystem. Viktige sosiale verdier som fremmes ser ut til å være orden (jamfør konformitet i kroppslig uttrykk og stabil organisering og rollefordeling), harmoni (jamfør kontroll av følelser) og hierarki (jamfør asymmetriske roller); dette innenfor en kontekst av gjensidig uavhengighet, jamfør serielle roller.

Diskusjon

Teoretiske perspektiver styrer hva som vektlegges når fenomener skal beskrives. Dette innebærer at det er mulig for andre å gi annerledes beskrivelser av den samme hendelsen, uten at noen av beskrivelsene kan sies å ha forrang eller være mer gyldig enn en annen. Hva som er en meningsfylt beskrivelse, avhenger av hvilke spørsmål en ønsker å belyse. På den annen side vil en gitt beskrivelse bare kunne gi begrenset kunnskap om et fenomen. Også analytisk er det andre muligheter enn dem jeg trekker fram. Jeg har begrenset meg til å trekke fram analyser som har vært nærliggende ut fra dette arbeidets teoretiske perspektiv, og trekke konklusjoner jeg mener er sentrale og logisk forsvarlige. Jeg tar altså ikke sikte på å fortelle noen altomfattende sannhet om den BK-praksisen jeg har deltatt i, men har prøvd å belyse en av flere mulige dimensjoner.

Ved å velge et vesensperspektiv for datasammenfatning får jeg beskrevet det statiske, ikke det dynamiske i kommunikative delprosesser. Jeg får fram det generelle, ikke det spesielle. Dette, sammen med at jeg bare har deltatt i en bestemt praksis, medfører at jeg ikke har grunnlag for å si at alle BK-timene som utøves i praksis har alle de kjennetegnene jeg har beskrevet, og bare dem. Mitt materiale kan følgelig ikke generaliseres til all BK-praksis. På den annen side er det ut fra flere forhold grunn til å anta at systemet har stabile kjennetegn. Systemet er nøye beskrevet med hensyn til øvelser og instruksjon. Skriftlige kilder kan sies å bekrefte mye av dette arbeidets empiri og analytiske slutninger. Dessuten læres systemet gjennom mester-svenn-pedagogikk, som tendensielt virker konserverende på fagutøvelse (30). Tilsammen indikerer dette at mitt materiale ikke representerer tilfeldigheter, men avspeiler strukturelle trekk ved systemet. Likeledes gir dette grunn til å mene at min funksjon som deltakende og direkte observatør har hatt svært begrenset, om noen, påvirkning på hva som har foregått i timene.

Avslutning

En asymmetrisk kommunikasjon forutsetter at begge parter bekrefter den andres rolle: deltakerne må altså la seg dominere for at lederen skal ha dominans (15). Serielle roller opprettholdes bare når partene viderefører ikke-interaksjon. Vi går inn i relasjoner som individer med egne erfaringer. Noen vil trekke seg ut fordi de føler seg beklemt i BKs fastlagte rammer for bevegelse og samhandling. Andre vil føle seg vel i det samme. Ikke alle vil disiplineres selv om de deltar i en BK-gruppe. Men dette forandrer ikke de føringene systemet gir for sosial adferd. Disiplin framstår etter min mening som et nøkkelbegrep for å forstå BK. Disiplin er ikke godt eller dårlig i seg selv; blant annet vil all sosialisering ha elementer av disiplinering i seg. Men når en vurderer å bruke BK som behandling, må en gjøre det på bakgrunn av undersøkelser som kan besvare om pasienten trenger ytterligere disiplinering.

Relasjoner preget av likeverd og anerkjennelse kan være nærende for god personlig utvikling, mens asymmetriske relasjoner med åpen eller mer sublim maktutøvelse fra behandleres side kan hemme en slik prosess (17). Kroppslig kommunikasjon er av spesielt stor betydning for relasjonelle dimensjoner ved interaksjon (15). Dette gir fysioterapeuter et spesielt ansvar for å utvikle kunnskap om hva slags funksjoner ulike former for kroppslig behandling har i et relasjonelt perspektiv. Bare på et slikt grunnlag kan vi sikre faglig og etisk forsvarlig praksis.

Litteratur:

1. Gretland A: Fysioterapeutisk undersøkelse. Oslo, Gyldendal, 1992.
2. Romøren TI: Kropp-Medisin-Samfunn. Sykdommens politikk 2, Nordisk Forum nr. 26, vol. 15, nr. 2. København: Dansk Universitetspresse 1980.
3. Østerberg D: Sosiologiens grunnbegreper. Oslo, Cappelen Akademiske Forlag, 1994.
4. Bourdieu P: Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften. Oslo, Pax Forlag, 1995.
5. Merleau-Ponty M: Kroppens fenomenologi. Oslo, Pax Forlag, 1994.
6. Thornquist E, Bunkan BH: Hva er psykomotorisk behandling. Oslo, Universitetsforlaget, 1987.
7. Foucault M: Overvåking og straff. Oslo, Gyldendal, 1994.
8. Mensendieck B: De daglige Bevægelers Skønhed. København, Strubes Forlag, 1976.
9. Foucault M: The history of sexuality, vol.II: The use of pleasure. London, Random House Inc, 1985.
10. Scheper-Hughes N, Lock M: The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology. Medical Anthropology Quarterly 1987, 1, 6-41.
11. Engelsrud G: Å leve med en livløs kropp - eller å være den livløse kroppen. Fysioterapeuten 1985, 52, 592-600.
12. Engelsrud G: Fysioterapi og kroppsfilosofi. Fysioterapeuten 1986, 53, 712-14.
13. Bae B: Fokus på kommunikasjonsprosesser mellom førskolelærer og barn. Norsk pedagogisk tidsskrift nr. 4, 1990.
14. Thornquist E: Fagutvikling i fysioterapi. Oslo, Gyldendal, 1988.

15. Watzlawick P, Beavin Bavelas J, Jackson DD: Pragmatics of human communications. A study of interactional patterns, pathologies and paradoxes. London, Norton, 1967.
16. Thornquist E: Anerkjennelse eller avhengighet. Tidsskr Nor Lægeforen 1994, 114, 1293-7.
17. Schibbye AL: Familien: Tvang og mulighet. Om samspill og behandling. Oslo, Universitetsforlaget, 1988.
18. Bae B: Relasjon som vågestykke - læring om seg selv og andre. I Bae B og Waastad JE (red.): Erkjennelse og anerkjennelse. Perspektiv på relasjoner. Oslo, Universitetsforlaget, 1992.
19. Texmo KB: Språkvalget - en innføring i språkbruksanalyse. Oslo, Universitetsforlaget, 1982.
20. Eneroth B: Hur mäter man vackert? Grundbok i kvalitativ metod. Stockholm, Natur och Kultur, 1984.
21. Roxendal G: Ett helhetsperspektiv - sjukgymnastik inför framtiden. Lund, Studentlitteratur, 1987.
22. Thornquist E: Lungefysioterapi. Oslo, Universitetsforlaget, 1983.
23. Bunkan BH: Muskelspenninger, respirasjon og kroppsbilde. 2 utgave. Oslo, Universitetsforlaget, 1992.
24. Braatøy T: De nervøse sinn. Oslo, Cappelen, 1947.
25. Dropsy J: Den harmoniske kroppen. Stockholm, Natur och Kultur, 1988.
26. Solheim TM: Basal kroppskjennskap som utgangspunkt for gruppesamtale. Oppgave i kursrekke i Basal Kroppskjennskap, 1993.
27. Hansen K, Flodgren K: Kroppskänedom - förundrandets väg. Sjukgymnasten 1995, 53 (3), 28-30.
28. Østerberg D: Jean Paul Sartre. Oslo, Gyldendal, 1993.
29. Schiöler A: Alexithymi och kroppskänedom hos patienter med kronisk smärta. Sjukgymnasten 1989, 47(1), 14-7.
30. Handal G, Lauvås P: Veiledning og praktisk yrkesteori. Oslo, Cappelen, 1990.

Noter

- i. Politisk brukes her i generell forstand, og innbefatter de handlingene som er med på å definere, prioritere og fordele verdiene i et samfunn, og de strukturene som eller rammene som disse handlingene utføres innenfor. Politikk forstått slik blir en sosial prosess som foregår i alle sosiale systemer, ikke bare dem som vi kaller politiske (Halsaa, Pax leksikon, 1980).
- ii. Begrepet «system» – planmessig sammenstilling, helhet ordnet etter visse prinsipper (Bokmålsordboka, Oslo, Universitetsforlaget, 1986) brukes av blant annet Mensendieck (8) og Roxendal (21).
- iii. Watzlawick med flere bruker begrepet «command aspect». Jeg velger å bruke begrepene rolle- eller relasjonsaspekt som synonyme, og i stedet for en direkte oversettelse av det engelske uttrykket, som kan gi militære assosiasjoner.
- iv. Thornquist refererer blant annet til Mishler EG: Discourse of medicine: dialectics of medical interviews. Norwood, Ablex, 1984. Maaseide P: Possible abusive, often benign, and always necessary. On power and domination in medical practice. Sociology of Health & Illness 1991, 13, 545-61.
- v. Med begrepet sosiale aktører menes her mennesker i samhandling. Jeg legger til grunn at sosiale aktører må forstås som subjekter som fortolker og handler. Menneskelige handlinger kan ikke kartlegges og årsaksbestemmes, men kan fortolkes og meningsbestemmes (3,14,15).
- vi. Begrepet rolle er nært knyttet til statusbegrepet. Mens status betegner det formelle og fastlagte, betegner rolle det bevegende (dynamiske) ved sosial interaksjon
- vii. Gruppedeltakerne hadde forskjellig forståelse av hva som stod sentralt i BK-timene, også at timene besto av de samme øvelsene. I tråd med intensjonene i BK mente flere at det viktige var å fokusere på deltakernes opplevelse, ikke på «utvendige» beskrivelser av hva som foregår. Jeg fikk allikevel kommentarer som var nyttige for å utvikle beskrivelser av BK.
- viii. Med begrepet elementære motorisk funksjoner vil de fleste fysioterapeuter forbinde krype, krabbe, rulle og så videre, mens det å stå og gå anses som avanserte motoriske funksjoner.
- ix. Kunnskapen som formidles her bygger på den psykomotoriske fysioterapitradisjon, hvor Bülow-Hansen og Braatøy var foregangspersoner.
- x. Solheim er fysioterapeut, og i arbeidet det vises til redegjør hun for erfaringer med bruk av BK i behandling av en gruppe pasienter.

xi. Schibbye referer til Hegels tanker om herre-trell-forholdet. Hegel hevder at heller ikke herren får egentlig anerkjennelse i et slikt forhold, fordi «anerkjennelsen kommer fra en bevissthet (trellens) som ikke er likeverdig. Slik sett vil heller ikke gruppelederen få anerkjennelse i en praksis preget av asymmetriske roller mellom gruppeleder og deltakere.

xii. Solheim skriver at hun endret sin lederrolle etter denne erfaringen.

xiii. Schiöler fortolker sine funn i et psykologisk perspektiv, og mener at opplevelsen av økt usikkerhet skyldes at deltakerne er blitt mer kjent med og mer ekspressive med hensyn til sin usikkerhet. Ved å analysere bevegelsessystemet i et sosialt perspektiv ser en at funnene med rimelighet også kan tolkes som en funksjon av hva som kommuniseres om roller og relasjoner gjennom BK-praksis.

xiv. I undervisning om BK har Sartre tenkning vært framhevet som en del av grunnlagsforståelsen i BK, som benevnes som eksistensialistisk-fenomenologisk (27). Min framstilling av Sartres tanker bygger på Østerberg (31), som anses som Norges fremste kjenner av Sartre.

xv. Østerberg refererer til Durkheim E: Selvmordet. Oslo, Gyldendal, 1978.

xvi. Sartre var opptatt av lønnstakere som ble styrt av maskiner. Jeg forstår midlertid hovedpoenget å være at ytre styring medfører fremmedgjøring, og mener Sartres resonnement kan overføres til situasjoner der det er andre personer som ytre styrer, og ikke maskiner.